

BOEKBESPREKING

Geoffrey Wigoder, *Joodse cultuur, oorsprong en bloei. Een geschiedenis van de joodse cultuur en haar uitstraling*, vertaald door Tinke Davids, serie: S. de Boer ed., Bronnen van de Europese cultuur, Ambo, Baarn 1994, ISBN 90-263-1200-8, f 79,-.

Aan het einde van de 18e eeuw kwam in het verlichte Europa de term 'cultuur' in omloop als aanduiding voor de specifieke levensvorm van een volk of samenleving. De toepassing van de term was en is nog vaak met een kwaliteitsoordeel verbonden: 'cultuur' staat voor 'beschaving' en dat slaat in de eerste plaats op de Europees-christelijke beschaving. Hetzelfde begrip verwijst ook naar de pluriformiteit van volkeren en hun levenswijzen: de eigen uitingen van een volk in kunst, literatuur of folklore wordt eveneens als 'cultuur' beschouwd.

Deze dubbele definitie van het begrip 'cultuur' heeft de moderne jood sinds de eerste dagen van de Verlichting en de gevolgen ervan voor de joodse emancipatie parten gespeeld. Duitse joden aan het begin van de 19e eeuw zagen hun ingang in de moderne samenleving vooral als een aanpassing aan de moderne, Europese cultuur, getuige het tijdschrift *Sulamith* dat in 1806 werd opgericht "ter bevordering van cultuur en humaniteit onder de joodse natie". De andere rol van cultuur in de zin van 'eigen cultuur' kreeg gestalte in de in 1819 gestichte, Berlijnse Vereniging voor Cultuur en Wetenschap der Joden.

De geschiedschrijving van de joodse cultuur dient meer te zijn dan een karakterisering van het moderne jodendom en hoort ook in te gaan op de religieuze en historische ontwikkelingen ervan. Bovendien overstijgt jodendom het begrip cultuur, omdat het cultuur heeft, maar het niet *is*. Hiermee raken wij het kernprobleem van het boek van Geoffrey Wigoder, dat nu in Nederlandse vertaling voorhanden is. De auteur, vooral bekend door zijn hoofdredacteurschap van de *Encyclopaedia Judaica*, beschrijft zijn benadering van cultuur in de inleiding vanuit een moderne invalshoek. Dit plaatst de eerste twee delen van het boek, over respectievelijk de Oudheid en de Middeleeuwen, in een merkwaardig daglicht. Wat moet je precies verstaan onder de Bijbel als cultuurproduct? De auteur weet het niet en drukt zich uit in algemeenheden over de betekenis van de Bijbel voor de wereldbeschaving. Waren de rabbijnen cultuurdragers? De auteur geeft hierop geen antwoord, want hij benadrukt de Talmoedisch-ethische traditie. Voor het overige wordt het gedeelte over 'De Oudheid' gevuld met korte inleidingen op citaten uit de Bijbel, de Misjna of rabbijnse regelcodex, Philo van Alexandrië, etcetera, maar is deze bonte bloemlezing een antwoord op de vraag naar joodse cultuur in die dagen?

Het tweede gedeelte over de Middeleeuwen gaat na enkele bladzijden historische en inderdaad culturele achtergronden eveneens over op een vorm van literatuurgeschiedenis, wederom vergezeld van een bonte verzameling voorbeelden uit Bijbelcommentaren, responsa, filosofie, mystiek en poëzie. Deze teksten zijn weliswaar aan te merken als cultuuruitingen, maar we worden weinig ge-

waar over de omgang met en de invloed van deze teksten binnen de middeleeuws-joodse gemeenschappen.

De moderne periode komt in het derde gedeelte aan bod en nu komen de culturele feiten beter uit de verf. Toch stuit de lezer op een verrassing als hij na de inleidende delen allereerst vertrouwd wordt gemaakt met 'Zionistische cultuur'. Deze op zich lezenswaardige paragraaf is historisch-chronologisch gezien op een volkomen verkeerde plaats ingevoegd. De gebrekkige samenhang wordt verder benadrukt door het achter elkaar plaatsen van wetenschap, religieus pluralisme en joodse denkers. De soms veel te algemene beschrijvingen hadden beter ingepast kunnen worden in het hoofdstuk 'Creativiteit in de moderne periode', dat inhoudelijk tot de beste overzichten in het boek gerekend mag worden. De daaropvolgende selectie van literatuurstukken is weer te veel een allegaartje.

Wigoder besluit met een vierde gedeelte over het joodse aandeel in de moderne cultuur. Vele bekende en onbekende namen duiken op, zelfs die van de meest geassimileerde joden van wie het nog maar de vraag is of hun culturele bijdrage als joods kan worden beschouwd. De auteur schroomt niet "enkele aangeboren tradities" op te sommen, die de lezer zeker kromme tenen bezorgt.

Afgezien van deze kritiek is het vooral de vertaling die bijzonder slordig en merkwaardig is uitgevoerd. Het oubollige gebruik van het woord 'gij' in bijbelcitaten en uitdrukkingen als 'artikel des geloofs' staan naast moeizame mededelingen: ten aanzien van het twaalfde-eeuwse 'Boek der Vromen' wordt gesteld dat "het bijgeloof is doorgedrongen uit de niet-joodse wereld, het een joodse dekmantel krijgt, en de geesten afkomstig zijn uit de volksverhalen". Snapt u wel? Het vermaarde boek van Maimonides wordt tot een "Gids der onzekeren", wat toch iets anders is dan de gangbare en correctere weergave van de titel als 'Gids der dwalenden'. Echt vreemd is de typering van de eerste Chassidische leider, de Baäl Sjem Tov, als "extatische geloofsgenezers", terwijl Rabbi Loew uit Praag, de schepper van de *golem*, een uit stof tot leven gewekt man, wordt gedefinieerd als uitvinder van een "robot".

De vertaling zit vol anglicismen: "tendenties" in plaats van 'tendenzen' of "bigotte obscuranten", een werkelijk obscure uitdrukking. Absolute topper is de mededeling, dat Maarten Luther de joden tot het christendom wilde brengen "door de joden eerder een wortel voor te houden dan ze op stokslagen te trakteren". Afgezien van de hier gedebiteerde onzin kan de Engelse uitdrukking 'to hold out a carrot' in het Nederlands alleen maar worden vertaald met 'een worst voorhouden'. Maar de vertaalster heeft wel een beetje gelijk: de worst van Maarten Luther was beslist niet koosjer (ritueel geschikt) genoeg!

Al met al is de uitdaging een goed samenhangend boek te schrijven op grond van een werkbare these over joodse cultuur met het voorliggende werk niet waargemaakt.

Wout van Bekkum